

*Mr Maša Kulauzov, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

POLOŽAJ ŽENA U PORODIČNOJ ZADRUGI PREMA OBIČAJNOM PRAVU JUŽNIH SLOVENA

Sažetak: Autor u radu vrši istorijskopravnu analizu običajnopравnih normi putem kojih je regulisan položaj žena u porodičnoj zadrugi Južnih Slovena. Akcenat je stavljen na odredbe koje se odnose na pravne aspekte njihovog statusa kao što su poslovna sposobnost, svojinskopравna ovlašćenja i nasledna prava. Mišljenja smo da one zaslužuju posebnu pažnju jer su u velikoj meri poslužile kao osnov za formulisanje normi o mestu i ulozi žene u patrijarhalnoj porodici u “Zakoniku građanskom za Kneževinu Srbiju” od 1844. godine.

Cljučne reči: Običajno pravo, porodična zadruga, Južni Sloveni, pravo svojine na zadržnoj imovini, poslovna sposobnost žene, imovinski odnosi bračnih drugova, nasledna prava žene.

Položaj žena u porodičnoj zadrugi Južnih Slovena regulisan je odredbama običajnog prava. Dragocene podatke o mestu i ulozi žene u svakodnevnom životu patrijarhalne porodice, ali i o pravnim aspektima njenog položaja dao nam je vrsni poznavalac običajnog prava i znameniti pravnik Valtazar Bogišić.¹

---

¹ Valtazar Bogišić (1834 Cavtat – 1908 Rijeka) - pravnik, istoričar i sociolog, studirao je pravo u Beču, ali je pored toga slušao i predavanja iz filozofije, filologije i istorije. Doktorsku disertaciju iz filozofije odbranio je u Giseni 1862, a pravo je doktorirao u Beču 1864. godine. Bio je aktivni član *Ujedinjene omladine srpske*. Posvetio se univerzitet-skoj karijeri u Odesi gde je predavao *Istoriju slovenskih prava* od 1869. do 1873. godine. Na molbu knjaza Nikole Petrovića 1873. godine dolazi u Crnu Goru kako bi započeo rad na kodifikaciji crnogorskog imovinskog prava. Autor je *Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru* od 1888. godine. Funkcije crnogorskog ministra pravde i državnog

Kao pristalica istorijske škole prava on je smatrao da su običaji najneposredniji izraz narodnog duha bez kojih je nemoguće istinski upoznati svojstva i osobenosti jednog naroda. Svaki zakon koji je u suprotnosti sa običajima ostaće van primene jer neće odgovarati potrebama naroda za koji je donet.² Zato je Bogišić sproveo opsežnu anketu običajnog prava u svim krajevima naseljenim Južnim Slovenima na osnovu dva upitnika. To su *Naputak za opisivanje pravnijeh običaja, koji u narodu živu*, objavljen kao prilog knjizi *Pravni običaji u Slovena*, knjiga I, Zagreb 1867, str. 225 – 241 i *Upitnik za opisivanje pravnih običaja Crnogoraca* koje je priredio za štampu i objavio Niko Martinović u knjizi *Valtazar Bogišić II – Upitnik ankete za opisivanje pravnih običaja Crnogoraca*, Cetinje 1964, str. 9 – 64. Odgovore poznavalaca običajnog prava iz anketiranih krajeva na pitanja iz upitnika Bogišić je sistematizovao u dva svoja zbornika običajnog prava: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena – Građa u odgovorima iz razliĉnih krajeva Slovenskoga Juga*, knjiga I, Zagreb 1874 i *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (Anketa iz 1873. g.)*, priredio Tomica Nikĉević, Titograd 1984. Rezultate Bogišićevih sveobuhvatnih etnografskih istraŹivanja koji se odnose na pravni poloŹaj Źene u porodiĉnoj zadruzi koristili smo kao osnovni izvor prilikom pisanja ovog rada.

Mišljenja smo da prouĉavanje običajnopravnih normi o statusu Źene u zadruŹnoj kući zasluŹuje posebnu paŹnju jer su te odredbe u znatnoj meri posluŹile kao osnov za formulisanje normi o poloŹaju Źenskih ĉlanova patrijarhalne porodice u *Zakoniku graĉanskom za KneŹevinu Srbiju* od 1844. godine. Zato smo pokušali da u radu damo celovit prikaz običajnopravnih odredaba o mestu i ulozi Źene u zadruzi a potom da izvršimo njihovu istorijskopravnu analizu.

I

Zbog jednakosti običaja poloŹaj Źena u porodiĉnoj zadruzi u svim krajevima naseljenim Južnim Slovenima vrlo je sliĉan, kako u oblasti njihovih meĉusobnih odnosa, tako i u pogledu prava i duŹnosti. Źene su za-

---

savetnika vršio je od 1893. do 1899. godine da bi nakon toga definitivno napustio Crnu Goru. Poslednjih deset godina Źivota proveo je u Parizu kao cenjeni nauĉni radnik i uvaŹeni ĉlan brojnih akademija i nauĉnih druŹtava. Napisao je niz dela velike nauĉne vrednosti meĉu kojima se, izmeĉu ostalih, izdvajaju i: *Pravni običaji u Slovena*, knjiga I, Zagreb 1867, *Pisani zakoni na Slovenskom Jugu*, Zagreb 1872, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena – Građa u odgovorima iz razliĉnih krajeva Slovenskoga Juga*, knjiga I, Zagreb 1874 i *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (Anketa iz 1873. g.)*, priredio Tomica Nikĉević, Titograd 1984.

² V. Bogišić, *Pravni običaji u Slovena*, knjiga I, Zagreb 1867, str. 24 – 26.

dužene za vođenje porodičnog domaćinstva, brigu o deci i obavljanje kućnih poslova u zadruzi.³ O ekonomičnom vođenju domaćinstva stara se domaćica, razborita starija žena koja rešava sitnije nesporazume među ženskim članovima zadruga i poverava im vršenje pojedinih kućnih poslova. Ostale žene su dužne da joj ukazuju poštovanje i pokoravaju se njenim naredbama, a za uzvrat ona snosi posebnu odgovornost za nesmetano odvijanje svakodnevnog života u zadruzi. Domaćica je najčešće supruga domaćina – izabranog starešine zadruga, ili njegova majka. Tek ako njih nema, ili su zbog starosti, bolesti ili drugih razloga sprečene da vrše tu dužnost, ona se poverava nekoj drugoj pametnoj i iskusnoj ženi u zadruzi. O izboru domaćice tada odlučuje domaćin ili veće zadrugara koga čine punoletni muški članovi zadruga, većinom glasova.⁴

U porodičnoj zadruzi izvršena je striktna podela poslova na muške i ženske. Imajući u vidu opšti položaj žene u patrijarhalnom društvu u XIX veku, sasvim je razumljivo što ženski članovi zadruga nisu učestvovali u odlučivanju o raspolaganju nepokretnom porodičnom imovinom (tzv. stožer, dedovina, korjenina) i u sklapanju pravnih poslova. Članstvo u zadrugnom veću kao najznačajnijem organu koji je rešavao sva pitanja bitna za opstanak zadruga bilo je rezervisano samo za punoletne muškarce. Žene su u njemu mogle samo da iznesu svoje mišljenje koje nije bilo obavezujuće za zadrugare, a pravo glasa su imale jedino u retkim slučajevima, kada se odlučivalo o vršenju kućnih poslova u zadruzi.⁵ U ulozi starešine porodične zadruga žena se mogla naći samo izuzetno, kada u kući nema punoletnih muških glava. Tada ona zastupa kuću u odnosima sa javnim vlastima, upravlja zadrugnim imetkom, poverava obavljanje kućnih poslova zadrugarima i izdaje im naredbe, a uz saglasnost zadrugnog veću raspolaže porodičnom imovinom. Međutim, starešinstvo žene je uvek bilo vremenski ograničeno, do punoletstva muških članova ili prijava u zadrugu muškarca sposobnog za upravljanje.⁶

³ Videti o tome V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena – Građa u odgovorima iz različitih krajeva Slovenskoga Juga*, knjiga I, Zagreb 1874, str. 106 – 109, u daljem tekstu: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena* i V. Bogišić, *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (Anketa iz 1873 .g.)*, priredio Tomica Nikčević, Titograd 1984, str. 22 - 23, u daljem tekstu: *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*.

⁴ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 57 – 66; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 28 – 29.

⁵ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 74 – 76; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 32; V. Popović, *Zadruga – istorijska rasprava*, Sarajevo 1921, str. 6 – 7.

⁶ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 32 – 34; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 25.

Porodična zadruga je tradicionalna ustanova običajnog prava Južnih Slovena koja je bila prisutna na selu, u patrijarhalnoj i konzervativnoj sredini koja se odlikuje dominantnom ulogom muškarca u odnosu na ženu. Zato je u svim opisanim krajevima žena bila u podređenom položaju, a njena poslovna sposobnost u znatnoj meri ograničena.

Neravnopravnost muškarca i žene primetna je i u oblasti bračnog prava. Žena mužu duguje poslušnost, pokorava se njegovim naredbama i ukazuje mu poštovanje. Sa druge strane, i on je dužan da nju poštuje, štiti i izdržava, ali ima daleko šira ovlašćenja u pogledu sklapanja pravnih poslova i raspolaganja zajedničkom imovinom.⁷

II

Imovinski odnosi među supružnicima u svim anketiranim krajevima regulisani su na gotovo identičan način. Imovina stečena u toku trajanja braka je zajednička, nalazi se pod upravom muža, ali on sa njom ne može raspolagati bez ženinog pristanka. Žena u zadruzi zadržava i svoju posebnu imovinu (tzv. osobinu, peculium) koju, pored odeće, nakita i predmeta za ličnu upotrebu čine i mirazna dobra. Ona se uglavnom sastoje iz pokretnih stvari i novca, a samo ponekad žena u miraz dobija i nepokretnosti. To je najčešće slučaj kada devojka potiče iz inokosne porodice u kojoj nema muških potomaka.⁸ U pojedinim delovima Hrvatske, Dalmacije, Vojne Granice Austrijske Monarhije i Bugarske ženama je dopušteno da, uz dozvolu porodičnog starešine, nakon što završe kućne poslove obavljaju poljske radove i u nekoj drugoj zadruzi. Prihod koji na taj način steknu njihova je posebna imovina sa kojom mogu slobodno da raspoložu. U Hercegovini se tek krajem XIX veka uobičajilo da žene ovim putem stiču materijalnu dobit. Dotad je ovo pravo u Crnoj Gori i Hercegovini bilo rezervisano isključivo za ženske članove siromašnijih zadruga pri čemu su sredstva obezbeđena na ovaj način upotrebljavana samo za njihovu ishranu i ishranu njihove dece.⁹

---

⁷ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 266 - 271; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 25 - 26.

⁸ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 115 - 117 i 218 - 219; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 34.

⁹ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 117 - 118; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 34; *Dodatak arhimandrita Nićifora Dučića za Hercegovinu od 1898. godine* objavljen kao prilog knjizi *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 122, u daljem tekstu: *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*.

Za razliku od imovine stečene radom van kuće koja se nalazi u punoj privatnoj svojini žene, ona sa svojim mirazom ne može slobodno raspolagati. Mirazom u toku trajanja braka upravlja muž, a nakon ženine smrti on pripada deci. U slučaju da dece nema vraća se njenoj porodici uz mogućnost da muž zadrži manji deo ženine imovine. Ovakav običaj bio je prisutan u svim krajevima naseljenim Južnim Slovenima u kojima je porodična zadruga bila dominantan oblik porodice. Jedini izuzetak zabeležen je na ostrvu Lastovu u Jadranskom moru gde suprug nakon ženine smrti i u odsustvu direktnih potomaka zadržava miraz u celini.¹⁰

Razvod braka je bio dozvoljen samo ukoliko je ispunjen neki od sledećih uslova: 1) nesposobnost za bračni život; 2) teška bolest; 3) osuda na zatvorsku kaznu zbog izvršenja teškog krivičnog dela; 4) nemoral supružnika. I tada je razvod bio moguć samo među pravoslavicima i protestantima, dok su katolički crkveni brakovi bili neraskidivi. Daleko češći bili su slučajevi odvojenog života supružnika jer se smatralo da se razvodom nanosi sramota porodici. Ukoliko do razvoda ipak dođe, imovina stečena u braku deli se među bračnim drugovima na jednake delove, dok žena zadržava i miraz koji nakon njene smrti pripada deci. Odrasla muška deca ostaju sa ocem, a sasvim mala deca oba pola i odrasla ženska deca vraćaju se sa majkom u njenu porodicu. Otac je dužan da žensku decu izdržava i da ih uda prema postojećim običajima, dok nejaka deca kada odrastu imaju pravo povratka u očevu zadrugu.

Kako su razvodi brakova bili zaista retki, i običaji su u ovoj oblasti malobrojni i nedovoljno precizni. Nije sasvim jasno da li navedeni imovinski režim među bivšim supružnicima važi bez obzira na to ko je kriv za razvod braka. Ovo pitanje detaljnije je regulisano običajnim pravom samo u Hercegovini, Katunskoj nahiji u Crnoj Gori i delovima Bugarske. Tako je u Crnoj Gori i Hercegovini navedeno da žena uvek zadržava svoje lične stvari i miraz, a da je muž dužan da ženi dâ još i određen novčani iznos, najčešće sto talira, ako je on odgovoran za prestanak braka. U Ljeskovcu i okolini Trnova u Bugarskoj, kada je do razvoda došlo ženinom krivicom ona ne dobija ništa, dok ukoliko je kriv muž, žena ima pravo na svu imovinu koju je unela u brak. U tom slučaju muž je dužan da je izdržava do kraja života. Sporazum bračnih drugova o podeli imovine mimo postojećih običaja nije bio moguć.¹¹

Dakle, u opisanim krajevima predviđene su daleko strožije sankcije za ženu ukoliko snosi krivicu za razvod braka. Muž za razliku od svoje

---

¹⁰ Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, str. 279 - 280; Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji, str. 109

¹¹ Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, str. 285 - 287.

supruge niukom slučaju nije mogao ostati bez udela u zajednički stečenoj imovini, a najteža kazna za njegovu bračnu krivicu sastojala se u obavezi doživotnog izdržavanja bivše žene.

Budući da žena nije bila nosilac prava svojine na zadružnoj imovini, nije bila ni ovlašćena da inicira deobu porodične zadruge. Ukoliko do nje ipak dođe, u većini krajeva naseljenim Južnim Slovenima ženski članovi domaćinstva ne dobijaju nepokretnu imovinu. Ovakvo rešenje predviđeno je zato što žene nastavljaju da žive sa mužem, a ako nisu udate sa ocem, bratom ili drugim najbližim muškim krvnim srodnikom koji je dužan da ih izdržava. Kad se radi o devojci, on je obavezan da joj obezbedi devojčaku spremu i da je uda prema postojećim običajima. Samo u Ljeskovcu i okolini Trnova u Bugarskoj žene prilikom deobe bez obzira na bračni status dobijaju deo u nepokretnostima – voćnjacima i vinogradima. U ostalim krajevima ženski članovi zadružne kuće dobijaju deo u pokretnim stvarima, najčešće u stoci a ponekad i u novcu, dok udate žene u svakom slučaju zadržavaju i miraz. Svi ukućani bez obzira na pol nakon deobe ostaju vlasnici svoje posebne imovine.

Primetno je odsustvo običaja koji bi regulisali svojinskopravna ovlašćenja udovice jer ona u podeljenoj zadruzi nema krvnih srodnika sa kojima bi nastavila da živi. Naravno, uvek je postojala mogućnost da je primi neko od tazbinskih srodnika sa kim je u naročito bliskim odnosima,¹² ali se sigurno često dešavalo da ona izrazi želju da se vrati svojoj biološkoj porodici. Jedino u Crnoj Gori i Hercegovini propisano je da u tom slučaju udovica sa decom dobija deo svog pokojnog muža u zadružnoj imovini u punu privatnu svojinu. Ukoliko nema dece ima pravo plodouživanja na toj imovini do smrti ili ponovne udaje nakon čega se imovina vraća muževljevoj braći. Samo u pojedinim delovima Hercegovine postojala je mogućnost da udovica i nakon ponovne udaje ili odvajanja od dece zadrži osminu imovine pokojnog muža dok se ostatak vraćao njegovoj porodici.¹³

Svojinskopravna ovlašćenja žene u patrijarhalnoj porodici su u znatnoj meri ograničena. Ona nema pravo svojine na zadružnim nepokretnostima, miraz mora sačuvati za decu, a udelom u imovini stečenoj u toku trajanja braka može raspolagati samo uz pristanak muža. Jedino posebnu imovinu stečenu radom van kućne zadruge može slobodno prodati, pokloniti, zaveštati ili na bilo koji drugi način otuđiti.

---

¹² *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 337 – 339; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 99.

¹³ *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 99; *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*, str. 123.

III

Za vreme trajanja zadruge nema mesta nasleđivanju u pravom smislu reči. Porodična imovina – stožer nalazi se u kolektivnoj svojini patrijarhalne porodice bez opredeljenih udela pojedinih zadrugara u njoj. Ona je po pravilu neotuđiva i prenosi se sa predaka na potomke.¹⁴ Pošto se većina nepokretnosti – kuća i zemlje nalazi u kolektivnoj svojini, nasledna prava članova zadruge oba pola su u bitnoj meri sužena. Naročito se smatralo da bi priznanje prava nasleđivanja žena prouzrokovalo raspadanje zadruga i deobu porodične imovine. Ovo stoga što one napuštaju zadrugu nakon udaje ili eventualnog povratka svojoj porodici po prestanku braka ili posle smrti muža.

Zato udovica u većini anketiranih krajeva ne nasleđuje imovinu svog pokojnog muža već ima samo pravo doživotnog plodouživanja na njoj ako odluči da ostane u muževljevoj porodičnoj zadruzi. Najčešće će ona tako i učiniti, posebno ukoliko nije više mlada i ima dece. Ako, pak, reši da se vrati u svoju srodničku zadrugu, ima pravo da sa sobom ponese samo predmete za ličnu upotrebu, odeću i nakit. Za miraz je već rečeno da ga mora sačuvati za decu, a u slučaju da ih nema, on se nakon njene smrti vraća njenoj porodici. Odrasla deca ostaju u očevoj zadruzi a mala deca idu sa majkom, ali zadržavaju pravo povratka u kuću u kojoj su rođena.¹⁵

Najšira nasledna prava udovica je imala u krajevima koji ulaze u sastav današnje Vojvodine. Ona je nakon smrti muža dobijala svu imovinu koju je zajedno sa njim stekla u toku trajanja braka. U Ljeskovcu i okolini Trnova u Bugarskoj udovici pripada osmina muževe posebne imovine ako ima dece, a ukoliko dece nema, četvrtina njegove osobine. Ona polaže pravo i na sve lične stvari bračnog druga i poklone koje je dobila u muževljevoj zadruzi. U Hercegovini se tek krajem XIX veka ustalio običaj da udovica bez dece ne mora da se vraća u svoju porodicu ako želi da se preuda. Ona može ostati u zadruzi svog pokojnog muža koja je tada dužna da snosi sve svadbene troškove i preda joj osminu njegovog udela u zadružnoj imovini. Imovina koja se sastoji iz nepokretnosti bila bi joj isplaćena u novcu kako bi se sprečila deoba porodičnog stožera.¹⁶ Nije navedeno kakvim pravima u odnosu na zajedničko imanje raspolaže udovica sa decom kada želi da sklopi drugi brak.

---

¹⁴ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 24 – 26; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 24 – 25.

¹⁵ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 138 – 141; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 106 – 107; F. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien 1875, str. 579.

¹⁶ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 140 – 141; *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*, str. 123.

Žensko dete može naslediti celokupnu porodičnu imovinu samo ukoliko je jedini preostali član zadruge. Pošto tada imanje prelazi u njenu punu privatnu svojinu ona sa njim može slobodno raspolagati. Međutim, najčešće se u tom slučaju naslednica udaje za siromašnog momka sa kojim bi produžila zajednički život na svojoj očevini. Ovakav režim nasledivanja zadružnog imetka bio je prisutan u Srbiji, Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni, Bugarskoj i Vojnoj Granici Austrijske Monarhije. Nasledna prava jedine kćeri – naslednice su u Crnoj Gori i Hercegovini sužena zbog postojanja širih krvnosrodničkih zajednica poput bratstava i plemena. Porodično imanje u ovim krajevima nasleđuje bratstvo, a u odsustvu bratstva plemena, dok jedini preostali ženski potomak u zadruzi ima pravo samo na miraz i devojačku spremu, odnosno udaju prema postojećem običaju. Ako ne želi da se uda, naslednica ima pravo doživotnog plodouživanja na očevoj imovini ali bez mogućnosti da je otuđi. Samo u vrlo retkim slučajevima bratstvenici bi joj dozvolili da dovede muža na svoje imanje i sa njim formira novu porodičnu zadrugu.¹⁷

Ovakvo običajnopravno regulisanje naslednih prava ženske dece bilo je, van svake sumnje, vrlo nepravično prema njima. Sigurno nije bilo ni u skladu sa očevom voljom da njegovo imanje umesto rođenog deteta naslede neki daleki srodnici koje možda nikad nije ni upoznao. Ipak, ovaj naslednopravni režim imao je za cilj očuvanje porodične imovine jer je u narodu deoba zadružnog imetka smatrana za veliku štetu i sramotu. Do toga bi sasvim izvesno dolazilo da su priznata puna nasledna prava ženske dece. Pri oceni štetnosti tih običaja treba imati u vidu da su Crna Gora i Hercegovina bile patrijarhalni, zaostali krajevi u kojima su se najduže zadržali različiti oblici kolektivne svojine dobrim delom zahvaljujući i ovakvim rešenjima.

* *
*

Položaj žene u porodičnoj zadruzi odraz je opštih prilika u patrijarhalnoj seoskoj sredini XIX veka. U uslovima zatvorene kućne privrede njoj je bila poverena briga o vođenju domaćinstva, ishrani zadrugara i vaspitavanju dece. Odgovorna za nesmetano funkcionisanje svakodnevnog života u zadruzi, žena je u pravnom pogledu bila u podređenom položaju u odnosu na muškarca. Ograničena poslovna sposobnost, kao i svo-

---

¹⁷ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 354 – 356; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 112.

jinskopravna ovlašćenja i nasledna prava bitna su obeležja njenog položaja. Ali, vrlo je verovatno da su se muškarci pre donošenja odluka u zadružnom veću savetovali u prvom redu upravo sa svojim ženama na koji način da glasaju u organima upravljanja zadrugom. Tako su žene neformalnim, posrednim putem ostvarivale daleko veći uticaj na sklapanje pravnih poslova i raspolaganje zadružnim nepokretnostima nego što se činilo na osnovu običajopravnih normi.

*Maša Kulauzov, LL. M. Assistant
Novi Sad Faculty of Law*

Position of Women in *zadruga* according to Customary Law of South Slavs

Abstract

Position of women in so – called *zadruga* (extended family, common among South Slavs) till the end of 19th century was similar in all South Slavic lands. The author examined especially the legal status of women according to customary law. Female members of *zadruga* had restricted legal capacity, as well as restricted property rights and rights of succession. Although women had significant influence in everyday life. The rules of customary law, regarding the position of women in *zadruga*, served as a model for the provisions on *zadruga* in Serbian *Civil Code* of 1844.